

ILONA ŻEBER-DZIKOWSKA¹

WIZERUNEK I KOMPETENCJE NAUCZYCIELA W DOBIE WSPÓŁCZESNOŚCI

THE IMAGE AND COMPETENCES OF A TEACHER IN THE MODERN ERA

Streszczenie. Wyzwania z jakimi spotyka się współczesny nauczyciel wymagają ciągłego rozwijania się. To w jego rękach i od jego postawy oraz zaangażowania zależą wyniki edukacji młodego pokolenia. Autorytet nauczyciela wydaje się sprawą oczywistą, jednak w pryzmacie zmian społecznych, kulturowych czy postępu technologicznego, okazuje się trudny do jednoznacznej oceny i wskazania konkretnego wzorca. Dzisiejszy wzór nauczyciela nie jest tylko kwestią doświadczenia i wiedzy, jest oparty na umiejętności budowania zaufania i gotowości do adaptacji w obszarze dynamicznie postępujących zmian. Z autorytetem ściśle związany jest wizerunek nauczyciela jako osoby publicznej, który jest z kolei postrzegany i oceniany przez społeczność szkolną i pozaszkolną. Obok autorytetu i wizerunku bardzo istotną rolę pełnią kompetencje, które są w zróżnicowany sposób interpretowane przez autorytety w obszarze pedagogiki. Rozważania obejmujące omawiane wartości oczekują na dalszą analizę i zgłębienie, by dać podstawy dla obiektywnego postrzegania roli nauczyciela jaką pełni on w społeczeństwie.

Słowa kluczowe: nauczyciel, autorytet, kompetencje, wizerunek, edukacja, zaufanie, profesjonalizm, zmiany społeczno-kulturowe

Abstract. The challenges faced by contemporary teachers require continuous development. The outcomes of educating the younger generation depend on their attitude and engagement. The teacher's authority seems obvious, but in the face

¹ Prof. UJK dr hab. Ilona Żeber-Dzikowska, Dyrektor Instytutu Pedagogiki Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, ORCID: 0000-0002-2815-914X.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

of social, cultural, and technological changes, it becomes difficult to assess definitively and to identify a specific model. Today's ideal teacher is not only defined by experience and knowledge but also by the ability to build trust and adapt to rapidly evolving changes. The teacher's authority is closely linked to their image as a public figure, which is perceived and evaluated by both the school community and society at large. Alongside authority and image, competences play a very important role, and they are interpreted in various ways by authorities in the field of pedagogy. Discussions surrounding these values await further analysis and exploration to provide a foundation for an objective understanding of the teacher's role in society.

Keywords: teacher, authority, competences, image, education, trust, professionalism, socio-cultural changes

Wstęp

Szkoła nie jest miejscem, w którym tylko przekazuje się wiedzę. To miejsce, gdzie kształtują się osobowości, postawy i umiejętności społeczne uczniów. Można zatem mówić, że szkoła jest miejscem, w którym jej pracownicy – nauczyciele – wykonują ciężką pracę. Rola nauczyciela jest nieoceniona. To właśnie *na barkach* nauczyciela spoczywa ogromna odpowiedzialność za losy młodego pokolenia. Od nauczyciela, jego postawy i zaangażowania w proces nauczania zależą efekty jego pracy. Skuteczność oddziaływań nauczyciela na uczniów będzie większa, kiedy będzie on się cieszył autorytetem. Za sprawą autorytetu nauczyciela nauka staje się dla uczniów bardziej interesująca, inspirująca i efektywna. Sami uczniowie chętniej i z większym zainteresowaniem uczestniczą w procesie edukacyjnym.

Zagadnienie autorytetu nauczyciela kiedyś było oczywistą kwestią, dziś z kolei często wywołuje wiele kontrowersji i dyskusji. Liczne zmiany społeczne, kulturowe, ale i technologiczne przyczyniły się do większej skłonności do krytycznego myślenia i samodzielnego weryfikowania informacji. Wraz z tymi zmianami, rola nauczyciela jako autorytetu została poddana refleksji i dyskusji. Współcześnie zagadnienie to stało się bardziej złożone i wielowymiarowe. Należy mieć na uwadze, że dzisiejszy autorytet nauczyciela nie jest tylko kwestią wiedzy czy doświadczenia ale również budowania zaufania i szacunku wśród uczniów. Jest to także otwartość na różnorodność, gotowość do zmian i adaptacja. Współczesne wyzwania z jakimi muszą spotykać się nauczyciele wymagają od nich ciągłego dokształcania się, a co za tym idzie i rozwoju, stając się istotnym elementem skutecznej realizacji zadań powierzonych nauczycielom.

Wizerunek i istota zawodu nauczyciela

W dzisiejszym dynamicznie rozwijającym się świecie edukacji, rola nauczyciela nieustannie nabiera na znaczeniu, stając się kluczowym czynnikiem kształtującym przyszłość społeczeństwa. Wizerunek nauczyciela, czyli sposób w jaki nauczyciel postrzegany jest zarówno przez swoich uczniów, rodziców ale także całą społeczność pozaszkolną, stanowi fundamentalną część tego procesu.

Termin „nauczyciel” jest pojęciem wszystkim dobrze znanym. Warto jednak zwrócić uwagę, iż kryje on w sobie nie tylko aspekt dydaktyczny, ale także znacznie głębsze przesłanie, wpływając na kształtowanie przyszłości społeczeństwa. Zawód ten jest zawodem trudnym, wieloaspektowym i złożonym.

Współcześnie mówi się, że nauczyciel XXI wieku to kompetentny profesjonalista, nie bojący się licznych wyzwań edukacyjnych, potrafiący sprostać innowacyjnym koncepcjom. To osoba, przewyciężająca wiele trudności, napotykaných podczas codziennej pracy z wychowankami².

Rola nauczyciela, odnosi się nie tylko do przekazywania wiedzy, ale także do szerokiego spektrum działań kształtujących uczniów we wszystkich sferach życia.

Współczesnemu nauczycielowi oprócz funkcji dydaktycznej, przypisana jest także funkcja opiekuńczo-wychowawcza. Wychowanie staje się kluczowym aspektem w kontekście pracy nauczyciela, na każdym etapie edukacyjnym. Wychowanie rozumiane jako „świadomie organizowana działalność społeczna, oparta na stosunku wychowawczym między wychowankiem, a wychowawcą, której celem jest wywoływanie zamierzonych zmian w osobowości wychowanka”³. Nauczyciel odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu charakteru młodego pokolenia, formowaniu postaw i wartości. To właśnie na nauczycielu spoczywa ogromna odpowiedzialność za drugiego człowieka, za jego rozwój i jego przyszłość, a co za tym idzie, także odpowiedzialność za kształt całego społeczeństwa. Każdy poszczególny człowiek jest elementem systemu, a wszelkie zmiany w jednym z elementów mają wpływ na cały system⁴.

² Por. A. Karbowniczek, *Nauczyciel z pasją w edukacji elementarnej*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 81.

³ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 445

⁴ Por. K. Zaniewska, *Znaczenie rozwoju zawodowego nauczyciela w procesie „stawiania” się mistrzem i w realizacji procesu edukacyjno-wychowawczego*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 254.

Wieloaspektowość zawodu nauczyciela oznacza nie tylko pracę z uczniami, to także pracę z rodzicami. Nauczyciel powinien być świadomy swojej odpowiedzialności za jakość i skuteczność relacji interpersonalnych z rodzicami, bowiem wpływa to na budowanie jego wizerunku, jako osoby zainteresowanej swoimi uczniami, dbającej o ich dobro. Aby działania nauczycieli przynosiły zamierzone efekty, kluczowe jest wykazywanie pozytywnych postaw względem rodziców, pracowanie nad efektywnością komunikacji z nimi, ale także motywowanie do czynnego udziału w edukacji dziecka⁵. Trudno jest się nie zgodzić z twierdzeniem mówiącym, iż szkoła, obok rodziny jest jednym z głównych środowisk wpływających na osobowość jednostki. Pomimo specyficznych funkcji jakie pełnią te dwa środowiska, ich działania przynoszą lepsze efekty, tworząc spójną całość, kiedy zachodzi między nimi współpraca⁶. Rodzice mogą wspierać pracę dydaktyczną nauczyciela poprzez kreowanie pozytywnego nastawienia do nauki, nauczycieli czy szkoły⁷. Zatem integracja środowiska szkolnego i rodzinnego jest kluczowym elementem edukacji i rozwoju uczniów. Umożliwia nie tylko śledzenie postępów edukacyjnych, ale także integruje wysiłki tych środowisk.

Kompleksowość tej roli objawia się także w konieczności adaptacji do dynamicznie zmieniającego się środowiska edukacyjnego, dostosowania się do nowoczesnych metod nauczania, technologii czy też zmieniających się oczekiwań społecznych. Owe oczekiwania narzucają nauczycielom otwartość i elastyczność na nowatorskie podejścia do nauczania. Zmiany, które zachodzą w strukturze szkoły, treściach nauczania i kształcenia sprawiają, iż rola nauczyciela wymaga ciągłej modyfikacji i ustawicznego korygowania⁸. Nauczyciele pomimo swojej autonomii i niezależności „są rozdarci między wolnością a zależnością, między samostanowieniem a regulacjami zewnętrznymi, między potencjałem osobistym a wymogami nowoczesnej edukacji i oczekiwaniami społecznymi”⁹. Wszystko to sprawia, iż od nauczycieli wymaga się

⁵ Por. M. Kowaluk-Romanek, M. Samujło, T. Sokołowska-Dzioba, *Budowanie relacji w przestrzeni edukacyjnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2022, s. 178.

⁶ T.E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, *Między praktyką a teorią wychowania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997, s. 96.

⁷ Por. M. Babiuch, *Jak współpracować z rodzicami „trudnych” uczniów?* Wydawnictwo WSIP, Warszawa 2002, s. 7.

⁸ Por. S. Korczyński, Oczekiwania związane z pełnieniem roli zawodowej nauczyciela, [w:] Nauczyciel i uczeń w zreformowanej szkole, S. Korczyński (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006, s. 123.

⁹ A. Popławska, *Autonomia nauczyciela w reformowanej szkole*, [w:] Nauczyciel we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej, A. Karpińska, M. Zińczuk, K. Kowalczyk (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 92-93.

nie tylko umiejętności adaptacji do zmieniających się warunków, ale także świadomości wpływu technologii na procesy edukacyjne.

Obecnie mówi się, że dobry nauczyciel to ten pełen pasji. Pasja powinna stanowić istotę nauczania, która ukierunkowuje wszelkie działania dydaktyczne. Wielokrotnie podkreśla się, iż brak pasji ze strony nauczyciela jest ogromnym zagrożeniem w pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi. Bycie nauczycielem nie jest łatwym zadaniem, ale jeśli ktoś wykonuje ten zawód z pasją i powołaniem, to praca przestaje być jedynie codziennym obowiązkiem, a staje się źródłem przyjemności. Nauczyciel, który podchodzi do swojej roli z zaangażowaniem i autentycznym zainteresowaniem, dostrzega satysfakcję i radość płynącą z pomagania uczniom w zdobywaniu wiedzy i umiejętności. Praca z uczniami staje się dla niego czymś więcej niż tylko wykonywaniem obowiązków zawodowych - staje się sensem i źródłem satysfakcji.

Należy uświadomić sobie, jak ważna jest osoba nauczyciela i rola jaką pełni. W końcu jest to praca o doniosłym społecznie charakterze. Ta profesja daje możliwość pracy z kimś, kto każdego dnia zmienia się, dojrzewa a za kilka lat będzie zupełnie inną osobą. Mimo, iż nauczyciel realizuje ją każdego dnia, to trud jaki włada w nią owocuje nie tylko tu i teraz, ale największe efekty widoczne są właśnie dopiero w przyszłości¹⁰. Zawód nauczyciela nie może być pojmowany tylko i wyłącznie jako zawód, albowiem by przynosił on zamierzone efekty, powinien być powołaniem.

Zawód nauczyciela, pomimo, iż jest zawodem specyficznym, o ogromnej odpowiedzialności i zaangażowaniu, które niestety nie zawsze jest zauważalne – jest jednym z najbardziej fascynujących i dającym wiele satysfakcji zawodów.

Kompetencje nauczyciela w świetle literatury

Współcześni nauczyciele, aby sprostać zadaniom i wymaganiom im stawianym, powinni być wyposażeni nie tylko we właściwe kwalifikacje, predyspozycje osobowościowe, ale także w odpowiednie kompetencje. Pomimo, iż te dwa pojęcia – kwalifikacje i kompetencje – brzmią bardzo podobnie, to tak naprawdę wiele je różni. Kwalifikacje stanowią niezbędne przygotowanie do wykonywania konkretnego zawodu. Składają się na nie, takie komponenty jak: poziom wykształcenia ogólnego, wiedza i umiejętności zawodowe, ale też zainteresowania i uzdolnienia związane z zawodem¹¹. Śmiało można po-

¹⁰ E. Sokołowska, *Jak być skutecznym i zadowolonym nauczycielem*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2007, s. 5.

¹¹ Por. W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydanie trzecie poprawione, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2001, s. 201.

wiedzieć, że kwalifikacje to tytuł czy stopień naukowy, zapisany na urzędowym papierze z pieczęciami. Posiadanie kwalifikacji potwierdzonych dyplomem, nie zawsze jest równoznaczne z posiadaniem kompetencji¹².

Wspomniane pojęcie kompetencji jest niezwykle złożone, bowiem obejmuje różnorodne elementy, nie ograniczając się jedynie do aspektów zawodowych. Złożoność tego pojęcia, powoduje, że jest ono wielorako rozumiane. Podobnie jest w edukacji, gdzie termin kompetencji nauczyciela czy też nawet pojęcie „kompetentny nauczyciel” jest popularne i często używane, chociaż różnie interpretowane. Dzieje się tak, ponieważ różne grupy specjalistów (tj. pedagodzy, psychologzy, filozofowie, socjologzy), inaczej postrzegają różne obszary kompetencji nauczyciela¹³.

Za S. Dylakiem kompetencje stanowią „zbiór wielu umiejętności, dyspozycji oraz postaw i wartości, niezbędnych do skutecznej realizacji nałożonych zadań. [...] to zdolność do umotywowania działania adekwatnie do sytuacji i posiadanej wiedzy”¹⁴.

Podobną, lecz nieco bardziej rozbudowaną definicję kompetencji proponuje M. Czerepaniak-Walczak, uznając kompetencje za charakterystyczną cechę człowieka, która objawia się poprzez demonstrację umiejętności zachowania adekwatnego do wyznaczonych standardów. Oznacza również świadomość potrzeby i konsekwencji tego zachowania a także podjęcie odpowiedzialności za własne czyny. Podkreśla, że kompetencja to „harmonijna kompozycja wiedzy, sprawności, rozumienia oraz pragnienia”¹⁵.

Zgodnie z powyższym, kompetencje nauczyciela stanowią połączenie wiedzy, umiejętności, zrozumienia, a także wartości, postaw i dążeń, leżących u podstaw skutecznego działania nauczyciela w szkole oraz poza nią¹⁶.

Szczególną uwagę na właściwości kompetencji zawodowych nauczycieli zwróciła K. Stech podkreślając, że:

- 1) kompetencje zawsze dotyczą danego zawodu oraz osób pracujących w tym zawodzie,

¹² Por. H. Hamer, *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Wydawnictwo VEDA, Warszawa 2004, s. 25.

¹³ Por. B. Golek, *Kompetencje współczesnego nauczyciela (wybrane obszary)*, Uniwersytet Jagielloński, Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych Tom LXVII, Kraków 2014, s. 87.

¹⁴ S. Dylak, *Nauczyciel – kompetencje i kształcenie zawodowe* [w:] Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, T. Pilch (red.) Warszawa 2004, s. 559.

¹⁵ M. Czerepaniak-Walczak, *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wydawnictwo Edytor, Toruń 1997, s. 88.

¹⁶ Por. L. Budkowska, P. Poszytek, *Kompetentny nauczyciel – przyszłość czy rzeczywistość*, [w:] Kompetencje przyszłości, Stefan M. Kwiatkowski (red.) Wydawnictwo FRSE, Warszawa 2020, s. 468.

- 2) są dynamiczne – co znaczy, że zmieniają z biegiem życia człowieka,
- 3) są wyuczalne, a więc człowiek zdobywa je w procesie edukacji i praktycznych doświadczeń,
- 4) mają charakter generatywny, mogą być wykorzystywane w różnych obszarach życia człowieka¹⁷.

Odpowiednie kompetencje decydują o skuteczności działań nauczyciela. To właśnie one świadczą o profesjonalizmie oraz sprawiają, że sam proces edukacji staje się inspirujący oraz uwzględniający potrzeby wszystkich uczniów. W tym miejscu warto zatem zastanowić się, jakie kompetencje są niezbędne do tworzenia takiego środowiska edukacyjnego, gdzie uczniowie oprócz zdobywania wiedzy rozwijają umiejętności niezbędne do funkcjonowania w dzisiejszym społeczeństwie.

Wielu autorów podejmuje się zgłębienia tematu, Choć koncepcje mają liczne wspólne aspekty, to nie brakuje także pewnych różnic między nimi. Różnorodność stanowisk ukazuje dynamiczny charakter współczesnej edukacji. Taki sam, dynamiczny charakter powinny mieć właśnie kompetencje nauczycieli, powinny być ciągle rozwijane i doskonalone. Niezwykle wartościowe jest zauważenie, że istnieje wiele dróg prowadzących do bycia skutecznym nauczycielem, a różnice we wspomnianych perspektywach mogą stanowić cenne źródło inspiracji. Współczesne wymagania stawiają przed nauczycielem konieczność wykazywania różnego typu kompetencji.

Zgodnie z powyższym, warto zapoznać się z różnymi zestawieniami, ponieważ wszystkie są niezwykle wartościowe. Dość uniwersalny podział proponuje wspomniany S. Dylak wyróżniając trzy podstawowe grupy:

- 1) kompetencje bazowe – uwzględniające między innymi takie elementy jak: niezbędny poziom rozwoju intelektualnego i moralnego, wymagany poziom rozwoju społecznego, zdolność do przyswojenia i przestrzegania określonych zasad etycznych, społecznych;
- 2) kompetencje konieczne – takie kompetencje, które są niezbędne do wykonywania zawodu nauczyciela, między innymi interpretacyjne, autokreacyjne oraz realizacyjne;
- 3) kompetencje pożądane – takie kompetencje, które mogą być pomocne w zawodzie nauczyciela, między innymi: umiejętność gry na instrumencie, zaangażowanie społeczne, zainteresowanie sztuką¹⁸.

¹⁷ Por. K. Stech, *Kompetencje zawodowe nauczyciela – spojrzenia na problem*, [w:] K. Ferencz, E. Koziół (red.), *Kompetencje nauczyciela-wychowawcy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2002, s. 14.

¹⁸ Por. S. Dylak, *Nauczyciel – kompetencje i kształcenie zawodowe*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, T. Pilch (red.) t. 3, Warszawa 2004, s. 559.

Ciekawy oraz czytelny podział proponuje B. Kasáčová, dzieląc kompetencje współczesnego nauczyciela na trzy podstawowe wymiary:

- 1) kompetencje zorientowane na ucznia, obejmujące jego warunki rozwoju oraz potrzeby, skupiające się na:
 - umiejętności rozpoznawania ogólnego rozwoju oraz indywidualnych cech każdego dziecka;
 - rozpoznawaniu warunków wpływających na naukę;
 - identyfikacji kontekstu rozwoju;
- 2) kompetencje zorientowane na proces edukacyjny,
 - wiążące się z procesem kształcenia, dotyczące takich umiejętności: jak opanowanie wiedzy merytorycznej, planowanie i projektowanie procesu dydaktycznego, określanie celów dydaktycznych, analizy procesów dydaktycznych, wyboru i zastosowania odpowiednich metod i technik nauczania;
 - dotyczące umiejętności tworzenia warunków optymalnej edukacji, jak np. budowanie przyjaznej atmosfery, wykorzystywanie tradycyjnych i nowoczesnych środków dydaktycznych;
 - kompetencje kształtowania rozwoju osobowościowego dziecka, skupiające się na umiejętności wpływania na osobowy rozwój dziecka, rozwijania relacji i postaw, zapobieganiu zachowaniom nieakceptowalnym;
- 3) kompetencje zorientowane na własny rozwój nauczyciela:
 - zdolność do samorozwoju, doskonalenia zawodowego;
 - identyfikowanie się z rolą zawodową¹⁹.

Nieoderwalnym elementem pracy zawodowej nauczyciela jest komunikacja. Dotyczy ona, nie tylko przekazywania wiedzy, ale również budowania pozytywnych relacji z uczniami, rodzicami i całą społecznością szkolną. W związku czym priorytetowe miejsce wśród kompetencji nauczyciela zajmować powinny kompetencje komunikacyjne, rozumiane jako efektywne wykorzystanie zarówno zachowań werbalnych, jak i niewerbalnych do realizacji zamierzonych celów w sposób adekwatny do kontekstu²⁰.

Pozyskiwanie i wykorzystywanie wszechstronnej wiedzy ogólnej wiąże się z kompetencjami, zwanymi poznawczymi. M. Czerepaniak-Walczak podkreśla, że są one związane z rozwojem intelektualnym i moralnym, objawiającym

¹⁹ Por. B. Kasáčová *Kompetencje nauczyciela w kontekście pojmowanej holistycznie edukacji*, [w:] Forum Dydaktyczne: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość, 2009, Numer 5/6, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2009, s. 78-79.

²⁰ Por. Z. Zbróg, M. Kaleta-Witusiak B. Walasek-Jarosz, *Kompetencje nauczyciela w zakresie sprawnego prowadzenia lekcji*, Staropolska Szkoła Wyższa w Kielcach, Kielce 2012, s. 49-50.

się otwartością na informacje o sobie i o świecie, reagowaniem na nie a także gotowością do posługiwania się nimi²¹.

Często spotykamy się, ze stwierdzeniem „niekompetentny nauczyciel”, ponieważ czegoś nie wie. O ile można zgodzić się, że nauczyciel musi być specjalistą w swojej dziedzinie, a także posiadać podstawową wiedzę ogólną, która jest niezbędna do prawidłowego kierowania procesem dydaktyczno-wychowawczym²², to ciągle jest on tylko człowiekiem i również może czegoś nie wiedzieć. Ważne jest jednak, aby umiał się do tego przyznać. Nauczyciel, który jest pewny swojej wartości, nie boi się mówić „nie wiem”. Warto zaznaczyć, że taka postawa buduje autentyczność między nauczycielem a jego uczniami, oraz sprawia, że uczniowie sami chętniej zgłaszają swoje wątpliwości²³.

Kwieciński zwraca uwagę na ważność kompetencji interpretacyjnych w zawodzie nauczyciela. Owe kompetencje obejmują „zawodowe umiejętności rozumowania, rozumienia, komunikowania i zmieniania samego siebie w relacjach z innymi, co zakłada uznanie nauczyciela za podmiot tworzenia własnej wiedzy pedagogicznej”²⁴.

Istota twórczości w edukacji obejmuje zarówno ucznia, jako podmiot działalności twórczej jak i nauczyciela, organizującego twórcze nauczanie i wychowanie. Wobec tego twórcze i kreatywne podejście stanowi istotny element kompetencji nauczyciela, niezbędny do owocnego kształtowania twórczych postaw wychowanków. Wymaga się od nauczycieli twórczej postawy, aby mogli oni stale poszukiwać rozwiązań napotkanych problemów, aby dostosowywali się do zmieniających się potrzeb nie tylko uczniów, ale też społeczeństwa²⁵. Aktywność nauczycieli oparta na twórczym i refleksyjnym podejściu, powinna pomóc im w przezwyciężeniu barier i trudności wynikających z dynamicznie ewoluującej rzeczywistości.

²¹ Por. M. Czerepaniak-Walczak, *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 1997, s. 92.

²² Por. B. Gólek, *Kompetencje współczesnego nauczyciela (wybrane obszary)*, Uniwersytet Jagielloński, Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych Tom LXVII, Kraków 2014, s. 91.

²³ Por. H. Hamer, *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Wydawnictwo VEDA, Warszawa 2004, s. 26-27.

²⁴ L. Maksymowicz, *Kompetencje nauczyciela klas młodszych: od zawodowej roli „matki kwoki” do rewolucjonisty*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 129.

²⁵ S. Korczyński, *Obraz nauczyciela w polskiej myśli pedeutologicznej*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, Opole 1992, s. 54.

P. Kowalik zainteresował się kompetencjami nauczycieli zwracając szczególną uwagę na kompetencje nauczycieli pracujących z dziećmi w młodszy wieku, tym samym wyróżniając:

- „– kompetencje naukowo-specjalistyczne, dotyczące wiedzy merytorycznej z zakresu edukacji wczesnoszkolnej,
- kompetencje naukowo-pedagogiczne, związane z profesjonalnym działaniem nauczyciela w procesie nauczania,
- kompetencje interpretacyjne, ważne w nadawaniu znaczeń otoczeniu społeczno-przyrodniczemu,
- kompetencje interakcyjne, warunkujące jakość podejmowanych interakcji,
- kompetencje realizacyjne, dotyczące umiejętnego doboru środków i tworzenia warunków sprzyjających realizacji celów,
- kompetencje opiekuńcze, skoncentrowane na zaspokajaniu podstawowych potrzeb dzieci,
- kompetencje negocjacyjne, ważne w kontaktach społecznych z dziećmi, rodzicami i innymi osobami,
- kompetencje facylitatorskie, związane z umiejętnością stymulowania procesów rozwojowych uczniów”²⁶.

Analizując stanowiska różnych autorów dostrzec można pewne podobieństwa oraz powtarzające się obszary. Wobec tego mówiąc o kompetencjach nauczyciela, najczęściej wyróżnia się:

- kompetencje merytoryczne, związane z opanowaniem i zrozumieniem materiału będącego treścią nauczania;
- kompetencje psychologiczno-pedagogiczne, wiążące się z podejmowaniem przez nauczyciela różnorodnych działań diagnostycznych, dydaktycznych i wychowawczych, opartych na przesłankach teoretycznych;
- kompetencje diagnostyczne, których istotą jest poznawanie uczniów oraz ich środowiska;
- kompetencje komunikacyjne, wiążące się z umiejętnością skutecznego przekazywania i odbierania komunikatów;
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne, dotyczące wiedzy na temat zasad i metod realizowania procesu kształcenia;
- kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania działań dydaktycznych i wychowawczych;
- kompetencje medialne oraz techniczne, związane z postępem technologii oraz zastosowaniem tych technik w procesie kształcenia;

²⁶ J. Karbowiczek, *Nauczyciel z pasją w edukacji elementarnej*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 90.

- kompetencje związane z kontrolą i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły;
- kompetencje projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych;
- kompetencje autoedukacyjne, których istota tkwi w rozwoju zawodowym i samodoskonaleniu²⁷.

Nie jest możliwe, w sposób wyczerpujący przedstawić obraz nauczyciela, skupiając się na jego niezbędnych kompetencjach. Wspomniane powyżej elementy stanowią tylko mały jego fragment. Różnorodność tych kompetencji – których jest wiele i ciągle przybywa – tworzy bogactwo roli nauczyciela o wyjątkowym charakterze. Zadaniem nauczyciela jest jego inwencja, żeby połączyć wiele umiejętności, cech i kompetencji, tak by skutecznie realizować wymagania nie tylko edukacyjne ale też społeczne.

Bez wątpienia jest to stanowisko potwierdzające dynamiczność zawodu nauczyciela, który skazany jest na ciągłe zmiany oraz potrzebę nieustannego rozwoju. Bowiem, każde doświadczenie zawodowe nauczyciela, każda wiedza potwierdzona dyplomem może okazać się niekompletna i niewystarczająca w obliczu interakcji z rozwijającym się uczniem. Nauczyciel powinien zdawać sobie sprawę, z faktu, iż same kwalifikacje oraz podstawowe kompetencje uzyskane w toku kształcenia nie wystarczą na cały okres aktywności zawodowej. Rola nauczyciela wymaga stałego doskonalenia, zarówno w obszarze wiedzy merytorycznej, jak i umiejętności pedagogicznych.

W dobie dynamicznego rozwoju edukacji, ciągłych zmian oraz coraz to nowszych technologii, nauczyciel, aby sprostać licznym zadaniom przed nim stawianym, musi wykazywać się postawą twórczą, podejmować się działań nowatorskich. Działania te dają możliwość wprowadzenia nowych metod, podręczników, tworzenia własnych programów autorskich czy integrowania nowych technologii w proces edukacyjny. Twórczy nauczyciel, to nauczyciel nieszablonowy, planujący zajęcia w kreatywny sposób, swoją postawą motywujący uczniów do samodzielności i innowacyjnego myślenia²⁸. Nauczyciel musi zadbać o to, aby stworzyć inspirujące środowisko edukacyjne, wzbudzające ciekawość najmłodszych. W związku z czym innowacyjny nauczyciel

²⁷ Por. W. Strykowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Czasopismo Neodidagmata 27/28, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2003, s. 24.

²⁸ Por. J. Szempruch, *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 2000, s. 148.

musi na bieżąco śledzić nowe trendy pedagogiczne oraz dostosować je do specyfiki pracy ze swoimi wychowankami.

Musi wykazywać się ogromną świadomością dotyczącą tego, jak wiele od niego zależy, jaki ma wpływ na swoich wychowanków. To on jest odpowiedzialny za to, jak przebiegał będzie proces wychowawczy. Musi zatem tak organizować i modyfikować swoje działania, aby jak najbardziej aktywizowały i motywowały podopiecznych do nabywania nowych doświadczeń, pamiętając o tym, że dzieci z natury są ciekawe otaczającego je świata i uczą się właśnie poprzez samodzielne odkrywanie go. Warunkiem efektywnego uczenia się jest motywacja ale nie zewnętrzna w postaci kar czy nagród ale ta wewnętrzna pochodząca prosto od osoby uczącej się, dając im tym samym satysfakcję i zadowolenie²⁹. Nie mniej ważna jest atmosfera jaką nauczyciel tworzy w swojej grupie, organizując odpowiednie środowisko, zapewniające bezpieczną przestrzeń, sprzyjającą uczeniu się i wszechstronnemu rozwojowi. Budowanie pozytywnych relacji skupiających się na wzajemnym szacunku, akceptacji, empatii i podmiotowym traktowaniu to ważny element procesu edukacyjnego, przynoszący pozytywne efekty³⁰. Kolejne elementy tego procesu czyli osobowość nauczyciela, jego zachowanie, postawy i wartości, którymi kieruje się w życiu a także specjalistyczne wykształcenie, kwalifikacje i odpowiednie kompetencje wzajemnie się przenikają, zapewniając tym samym sukces edukacyjny, opiekuńczy, wychowawczy zarówno wychowankom jak i wychowawcy. Praca nauczyciela charakteryzuje się licznymi, specyficznymi wyzwaniami i odpowiedzialnościami. Wydaje się jednak, że nie cieszy się ona takim uznaniem, na jakie zasługuje.

Zakończenie

Nauczyciel często pełni kluczową rolę jako wzór moralny i osobowy dla swoich wychowanków. Jego postawa powinna w tym kontekście emanować wartościami, godnymi podziwu i naśladowania. Zdolność zdobywania powszechnego szacunku wśród uczniów, oznacza, że jest on doceniany nie tylko za wiedzę pedagogiczną, ale także za swoje postępowanie, uczciwość, empatię i inne pozytywne cechy charakteru. W ten sposób nauczyciel staje się nie

²⁹ Por. A. Bochniarz, *Kompetencje nauczycielskie, w zakresie motywowania uczniów do nauki – opinie studentów*, [w:] Kompetencje nauczyciela. Stan potrzeby i kierunki zmian, E. Koziół, E. Kobyłecka (red.) Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra 2002, s. 83.

³⁰ Por. D. Seta, *Sztuka wzbudzania motywacji uczenia się – rzeczywistość i potrzeby*, [w:] Kompetencje nauczyciela. Stan potrzeby i kierunki zmian, E. Koziół, E. Kobyłecka (red.), Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra 2002, s. 76-77.

tylko przewodnikiem intelektualnym ale również mentorem, kształtującym nie tylko umysł, ale także charaktery uczniów.

Przedstawiona problematyka nie wyczerpuje w całości zagadnienia dotyczącego autorytetu nauczyciela. Rozważania pokazują jak ważny jest to aspekt wpływający na efektywność edukacji, dlatego warto zagłębiać się w tę tematykę oraz dokonywać dalszych analiz, których wyniki mogą wpłynąć na wzmocnienie postrzegania pozycji nauczycieli w społeczeństwie.

Bibliografia

- Babiuch M., *Jak współpracować z rodzicami „trudnych” uczniów?* Wydawnictwo WSIP, Warszawa 2002.
- Bochniarz A., *Kompetencje nauczycielskie, w zakresie motywowania uczniów do nauki – opinie studentów*, [w:] Kompetencje nauczyciela. Stan potrzeby i kierunki zmian, E. Koziół, E. Kobyłecka (red.) Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra 2002.
- Budkowska L., Poszytek P., *Kompetentny nauczyciel - przyszłość czy rzeczywistość*, [w:] Kompetencje przyszłości, Stefan M. Kwiatkowski (red.) Wydawnictwo FRSE, Warszawa 2020.
- Czerepaniak-Walczak M., *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 1997.
- Czerepaniak-Walczak M., *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wydawnictwo Edytor, Toruń 1997.
- Dąbrowska T.E., Wojciechowska-Charlak B., *Między praktyką a teorią wychowania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997.
- Dylak S., *Nauczyciel – kompetencje i kształcenie zawodowe*, [w:] Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, T. Pilch (red.) t. 3, Warszawa 2004.
- Gołek B., *Kompetencje współczesnego nauczyciela (wybrane obszary)*, Uniwersytet Jagielloński, Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych Tom LXVII, Kraków 2014.
- Gołek B., *Kompetencje współczesnego nauczyciela (wybrane obszary)*, Uniwersytet Jagielloński, Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych Tom LXVII, Kraków 2014.
- Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Wydawnictwo VEDA, Warszawa 2004.
- Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Wydawnictwo VEDA, Warszawa 2004.
- Karbowniczek A., *Nauczyciel z pasją w edukacji elementarnej*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Ma-

- ciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Karbowniczek J., *Nauczyciel z pasją w edukacji elementarnej*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Kasáčová B., *Kompetencje nauczyciela w kontekście pojmowanej holistycznie edukacji*, [w:] Forum Dydaktyczne: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość, 2009, Numer 5/6, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2009.
- Korczyński S., *Obraz nauczyciela w polskiej myśli pedagogicznej*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, Opole 1992.
- Korczyński S., Oczekiwania związane z pełnieniem roli zawodowej nauczyciela, [w:] Nauczyciel i uczeń w zreformowanej szkole, S. Korczyński (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006.
- Kowaluk-Romanek M., Samujło M., Sokołowska-Dzioba T., *Budowanie relacji w przestrzeni edukacyjnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2022.
- Maksymowicz L., *Kompetencje nauczyciela klas młodszych: od zawodowej roli „matki kwoki” do rewolucjonisty*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydanie trzecie poprawione, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2001.
- Popławska A., *Autonomia nauczyciela w reformowanej szkole*, [w:] Nauczyciel we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej, A. Karpińska, M. Zińczuk, K. Kowalczyk (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021.
- Seta D., *Sztuka wzbudzania motywacji uczenia się – rzeczywistość i potrzeby*, [w:] Kompetencje nauczyciela. Stan potrzeby i kierunki zmian, E. Koziół, E. Kobyłecka (red.), Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra 2002.
- Sokołowska E., *Jak być skutecznym i zadowolonym nauczycielem*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2007.
- Stech K., *Kompetencje zawodowe nauczyciela – spojrzenia na problem*, [w:] K. Ferenz, E. Koziół (red.), Kompetencje nauczyciela-

- wychowawcy, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2002.
- Strykowski W., *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Czasopismo Neodidagmata 27/28, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2003.
- Szempruch J., *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 2000.
- Zaniewska K., *Znaczenie rozwoju zawodowego nauczyciela w procesie „stawania” się mistrzem i w realizacji procesu edukacyjno-wychowawczego*, [w:] Być nauczycielem – opiekunem – wychowawcą. Formacja intelektualna czy rzemiosło? Postulaty, szanse a rzeczywistość, J. Maciąg, I. Stelmasiak (red.) Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Zbróg Z., Kaleta-Witusiak M., Walasek-Jarosz B., *Kompetencje nauczyciela w zakresie sprawnego prowadzenia lekcji*, Staropolska Szkoła Wyższa w Kielcach, Kielce 2012.